

נראה שכל זה מדברי רב פפא. וכן דרכו בהרבה מקומות, להביא פתגמים ומשלים השגורים בפי העם — ע' במצוין בסנהדרין צו.

— פעם אחת כחום היום, ישב ה'שפת אמת' ולמד. היה שם אחד שהעיר כי החום מעיק מאד. ענהו השפת-אמת: המשים עצמו כשור לעול וכחמור למשא, אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה... (עפ"י שיח שרפי קדש ח"ב רז)

(ע"ב) 'אדם דאית ליה מזלא' — ע' דברים עמוקים בספרי רבי צדוק הכהן: רסיסי לילה (מג); מחשבות חרוץ (עמ' 59); שיחת מלאכי השרת (עמ' 60) — על ענינו של ה'מזל' שיש לאדם דוקא, שהוא מלאך מליץ, כפירש"י (ואין ענינו למזלות שברקיע).

'אמר רבי יהודה: מעשה...' — קרוב לחמשים מקומות במשנה ובתוספתא, מצאנו לרבי יהודה שמביא מעשה להוכיח הלכה — ראה פירוט הציונים בבבא-מציעא סג.

דף נד

'לא עקוד ולא רגול... עקוד — עקידת יד ורגל, כיצחק בן אברהם. רגול — שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור' — נראה, דוקא באופן זה, שהוא צער גדול לבהמה [ואין הדרך לעשות כן], לכן נחשב כמשאוי לה, אבל אם קושרים שתי רגליה כדי שלא תוכל לברוח — מותר לצאת בה, כי כל מה שהדרך לעשות לה לשמירה, אין זה בכלל 'משאוי'. (חיי אדם נז, ח. הובא במשנ"ב שה סקמ"ח. נקט בפשיטות שקשירת היד והרגל הינו כשהן צמודות. ואולם הריטב"א כאן כתב שקושרים חבל ארוך מן היד לרגל, ולא כעקידת יצחק בן אברהם ממש, שהיה עקוד לגמרי — שאם כן היאך יוכל לצאת בכלל. ולפי זה הלא אין לה צער גדול אלא שפסיעותיה מוגבלות.

ובמשנ"ב שם הביא טעם אחר מדברי הפוסקים, משום החשש שמא יפול החבל ויוליכו ד' אמות ברה"ר. [וכשקושר שתי ידיים או שתי רגלים, אפשר שאין חשש שיפול. שער הציון]. וע"ע בשפת אמת כאן. ומכלל דבריהם משמע שגם באופן הגורם לה צער — כל שנעשה לשמירה שלא תברח, אין זה 'משאוי'. וע"ע במובא לעיל בראש הפרק. יצוין שבהגהות אשר"י מביא להסתפק בדבר, כאשר קשורים שתי הרגלים כדי שלא תברח, האם נחשב זה כשמירה ומותר).

'לעולם כלאים דחבלים והכי קאמר, ובלבד שלא יכרוך ויקשור' — יש מן הראשונים שכתבו שאיסור זה אמור רק למאן דאמר דבר שאין מתכוין אסור, אבל להלכה קיימא לן שמותר, וכמו ששנינו (כלאים ט, ה) מוכרי כסות וכלים מוכרים כדרכם ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ואף כאן, מותר לכרוך החבל בידו כל שאינו מתכוין ליהנות מכך. (ר"ן. וכן משמעות דברי רש"י, כמו שהביא בהגהות אשר"י ממהרי"ח. וכן כתב הר"ש — כלאים ט, ב).

ואולם הרא"ש והרמב"ם הביאו דין זה להלכה, ולדעתם הואיל והוא נהנה ודאי מחימום בכלאים, אסור הגם שאינו מתכוין לכך. ואינו דומה למוכרי כסות וכלים שפסקו להלכה שמותר כשאינם מתכוונים, כי הם סוברים שמדובר שם כשמטילים הכסות עליהם ללא לבישה ממש. (עפ"י בית יוסף יו"ד ש-שא).

ופסק השלחן-ערוך (יו"ד ש,ו) כדעת האוסרים. והרמ"א הביא את דעת המתירים.

'שמואל הלכה למעשה אתא לאשמעינן' — בכמה מקומות מצינו ששמואל הורה הלכה למעשה להחמיר יותר מן הדין — בכתובות יד. כב: נדה כה: ביצה כט. וכן יש לפרש בבכורות נה: 'פליגא דידיה אדידיה' (עפ"י תשובות הרא"ש לא,י. ועתוס' להלן קמג. ד"ה שמואל; שו"ת הרא"ש כב,ת. וכן מצינו לפירוש רשב"ם בפסחים ק. ששמואל פסק מדינא כרבי יוסי אלא שהחמיר על עצמו לפרוס מפה).

(ע"ב) 'ולא בסולם שבצוארו ולא ברצועה שברגלו, ואין התרנגולים יוצאין בחוטין ולא ברצועה שברגליהם' — מרש"י משמע שהטעם בכל זה הוא שמא יפלו ויביאם ד' אמות ברשות

הרבים. ואילו מהרמב"ם בפירוש המשנה משמע הטעם משום משאוי. ואפשר שיש נפקותא בין הטעמים; כאשר קושר רצועה ברגלי החיה כדי למנוע את בריחתה — כתב החיי-אדם (הנ"ל) שמותר לצאת בה, כמו שאר דברים שהדרך לעשותן לצורך שמירתן. אכן נראה שזה נכון רק לטעם הרמב"ם, אולם לפי הטעם שכתב רש"י, שמא יפול, מה הפרש יש אם הרצועה נועדה שלא ישבר את הכלים או לשמירה. אלא שיש סוברים שאם קושר לגמל או לסוס את שתי הידים או שתי הרגלים, אין חשש שמא יפול החבל (אור זרוע ועוד). ומסתבר שהוא הדין בתרנגולות. (עפ"י שער הציון שה את מט).

'ולא בזוג... משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא' — זו אחד מן המקומות שמצינו שחכמים גזרו משום מראית העין, גם בחשד על איסור דרבנן, שהרי איסור מקח וממכר בשבת אינו אלא מדרבנן, ואף על פי כן גזרו שלא ייראה כאילו הולך למכור בהמתו בשבת. (עפ"י ש"ך יו"ד פו סק"ו. ופסק לפי זה (דלא כהרמ"א), לאסור אכילת בשר עוף עם חלב שקדים, כאשר אינו מניח שקדים בתוכו, אעפ"י שהחשד האפשרי הוא שמא יסברו שאוכל עוף בחלב, שהוא איסור מדרבנן. ואמנם יש אומרים שעשיית מקח וממכר בשוק כבימות החול — איסור תורה הוא. ע"ע במובא במאור ישראל להלן סד-סה; משנ"ב שא ס"ק קסה ובאה"ל).

'ולא ברצועה שברגלו — דעבדי ליה לגיזרא' — יש מפרשים: כשנבקעה הפרסה, קושרים אותה ברצועה כדי שתתאחה. (עפ"י הערוך; רי"ף)

'אם כן עשיתה מר עוקבא' —

שאלה: אחד היה לו שה בביתו והיה רוחץ אותו ומיפהו בכל יום. פעם אחת כעס עליו חבירו ואמר לו: וכי זה הוא רבי פלוני בן פלוני (הוא שם הרב שבעיר) שכל כך אתה משמשו בכל יום. שמע הרב והקפיד. ויש חכמים אמרו שראוי לקונסו ולהענישו על דברים אלו שהם זלזול בכבוד הרב שאומר על זה השה שהוא כמו הרב, ואף על פי שאמר בלשון תימא, עם כל זאת חשיב קמיה זלזול. יורנו איך שורת הדין נוטה ושכמ"ה.

תשובה: אין בדברים אלו משום זלזול ובזיון להרב, ובחנם הקפיד הרב יען כי נמצא כזאת בגמרא ערוכה בשבת דף נד ע"ב 'אמר ליה רב חסדא אם כן עשיתה מר עוקבא' ע"ש. והא דכוותא וכל שכן הוא. והיה זה שלום...'. (מתוך שו"ת 'תורה לשמה' רנח. המיוחס לרבי יוסף חיים מבגדאד).

‘ולא פרה בעור הקופר (י"ג: קופד) — דעבדי לה כי היכי דלא למצויה יאלי' — פירוש, קושרים על עטיניה עור של קיפוד, שיש בו מחטים, למניעת יניקת שרצים שונים (עלוקות או זוחלים מסוימים. ע' בראשונים) ממנה. (עפ"י ר"ן ועוד. וע"ע מגדים חדשים — ברכות נז:).

‘אלא של שכינתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו' — הגאון רעק"א (בתוספותיו למשניות, בראש פרקנו) כתב להסתפק לפי מה שכתבו התוס' (בתחילת הפרק) ששביתת בהמתו מצוות עשה היא, מלמען ינוח... ואיננה 'לאו', [מלבד אם מחמר אחר הבהמה, שאז עובר משום לא תעשה כל מלאכה... ובהמתך] — האם אשה מצווה בדבר, כשאר מצוות של שבת, או שמא לפי שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, פטורה.

וכתבו אחרונים ז"ל להוכיח מפרת שכינתו של רבי אליעזר, שהיתה יוצאת ברצועה שלא ברצון חכמים — הרי שגם נשים מצוות על כך. ויש מי שדחה, שמא היתה מחמרת אחריה, ובזה ודאי האשה מוזהרת כאמור. (שו"ת שם אריה או"ח ב). או שמא היה לה בעל, והרי פירות נכסי אשתו שייכים לו, וקנין פירות קנין הגוף דמי, הלכך מחויבת האשה בהשבת בהמתה מצד הבעל שיש לו קנין בפרתה. (שו"ת רב פעלים ח"א או"ח כב. ואמנם כבר העיר בשו"ת יביע אומר ח"ח כא), שלדעת הרבה פוסקים קיימא לן קנין פירות לאו קנין הגוף.

ויתכן לומר שאכן מן התורה אשה אינה חייבת בשביתת בהמתה, ומ"מ אסרו חכמים על הכל, שהרי אין ידוע למי שייכת כל בהמה, ויבואו להתיר מלאכה לבהמות).

ולהלכה נקטו האחרונים לעיקר שגם נשים חייבות בשביתת בהמתן, וכדברי הר"ן (להלן פרק כב), שבכל עניני שבת נשים שוות לאנשים. (ע' רעק"א שם; מנחת חינוך לב, ח; פרי מגדים שה"א תרח"א; שו"ת מהרי"א או"ח צב; שו"ת רב פעלים ח"א או"ח כב; סוף קונטרס 'שביתת השבת' לר"צ הכהן. וכן העלה בשו"ת יביע אומר ח"ח או"ח כט). עיין שם פריסת היריעה כולה.

יצוין, שמדברי רש"י והר"ן והריטב"א (בע"ז טו.) מבואר ששביתת בהמתו נכללת ב'לא תעשה כל מלאכה...'/ ולדבריהם ודאי גם נשים מצוות).

*

‘... באמת המתבונן בתורה הקדושה יראה שכל יסוד התורה הוא העסק בדברים קטנים. חז"ל ספרו (ילקוט שמעוני — ויחי, קסא) על רבי מתיא בן חרש שניקר שתי עיניו בכדי שלא להכשל בהבטה כל דהו. וכן אמרו בפרתו של רבי אלעזר בן עזריה שהיתה יוצאה ברצועה שבין קרניה בשבת, ואמרו חז"ל שלא היתה פרתו אלא פרת שכנתו, והוא סבירא ליה שמתר, ובכל זאת הושחרו שיניו בתענית (ירושלמי ביצה סוף פרק ב) על שעבר על דעת חבריו ולא מיחה בה. וכן על כל מדרך כף רגל נראה איך שכל עסקם ומסירת נפשם של חז"ל הק' היו על דברים קטנים, משום שזהו יסוד התורה ויסוד עבודת ה'...’.

(מתוך דעת חכמה ומוסר ח"א פד. וע"ע חכמה ומוסר ח"ב רפג)